

התרגיל המסריח

למשך עשרה ימים ב־1936 כיהן משה שלוש כראש עיריית תל אביב • יריבו ישראל רוקח ביצע תרגיל פוליטי וניצל את הביורוקרטיה הבריטית כדי להחליפו תוך פחות משבועיים • סיפורו של הפרק הכי עגום בהיסטוריית הסכסוך בין משפחות רוקח ושלוש, שנמשך למעלה מ־125 שנה

| אילן שחורי |

כראש עירייה קבוע במקום דיונגוף. שלוש עמד במוקד המגעים בעיקר משום שהסיעה העצמאית של דיונגוף ושל שישמה באותן שנים לשון המאזניים בין סיעות הימין והשמאל בעירייה.

ישיבת המועצה הראשונה לאחר מותו של דיונגוף נקבעה ל־11 באוקטובר. במו"מ בין הצדדים, שנפתח בתום שבעת ימי האבל, הציעו הפועלים להימנע בינתיים מבחירת ראש עירייה קבוע ולקיים רוטציה בין שני הסגנים – הוורוקה, אבל סיעות הימין דחו את הרעיון והודיעו שיתמכו במינוי רוקח לתפקיד ראש העירייה.

הוויכוחים בין הסיעות והמגעים מאחורי הקלעים הביאו לדחיית הישיבה בשבוע. ראשי סיעת השמאל, ובעיקר הוור, רגזו מאוד על הדחייה, ובפעולה שנבעה הן מכעס והן מרצון לטרפד בכל מחיר את המינוי של רוקח, הודיעו על תמיכה רשמית דווקא במשה שלוש, מספר 2 של דיונגוף, כממשיך דרכו.

לאחר ויכוחים וארבע דחיות, התכנסה לבסוף המועצה בערב של 19 באוקטובר. בפתח הישיבה שניהל רוקח מתוקף תפקידו כממלא מקום ראש העירייה, חזר גוש הימין על ההצעה להשאיר את המצב כמות שהוא.

הוויכוח החריף, הרוחות התלהטו וההצעות נמשכו עד אחרי חצות. בשלב מסוים ביקש רוקח להפסיק את הדיון, אבל חברי סיעת השמאל התנגדו. הם טענו שיש למנות לאלתר ראש עירייה, בנימוק שאחרת – הבריטים יוכלו בינתיים למנות ראש עירייה מטעמם. רוקח הרגיע את הרוחות וטען שהובטח לו שדבר כזה לא יקרה. הדוברים לא הצליחו להגיע להחלטה, ומאוחר בלילה התפזרה המועצה וכינוס נוסף נקבע לבוקר. למחרת, 20 באוקטובר, בתום עוד ישיבה סוערת, נבחר שלוש לראש העירייה על חורו של קול. הוא יכהן בתפקיד עשרה ימים בלבד.

פעיל בארגון התאזרחותם של יהודים נתיני חוץ כדי למנוע את גירושם מן הארץ. הוא ייסד את החברה הארץ ישראלית ליתר למוזיקה, שעזרה להביא את הכנרים יאשה חפץ ובוריסלב הוברמן להופעות בארץ. ב־1928 היה משה שלוש פעיל גם בלשכת המסחר של יפו ותל אביב, ובתקופה מסוימת עמד בראשה.

במקביל החל גם ישראל רוקח את דרכו הציבורית כשהחליף את אחיו יצחק, שהתפטר מתפקיד נציג השכונות המאוחדות (נווה צדק, נווה שלום ואוהל משה) במועצת העיר. ב־1925 נבחר שוב למועצה וקיבל את ניהול המחלקה הטכנית. ב־1928 מינה אותו דיונגוף לסגנו, אבל למעשה שימש רוקח במקרים רבים כראש עירייה בפועל, מאחר שדיונגוף עצמו נעדר רבות בשל בריאותו הלקויה. באותה תקופה הרבה משה שלוש לצאת את ארץ ישראל ולהסתובב בעור'לם (הוא זכה בשל כך ללא מעט ביקורות בצורת קריקטורות בעיתונות העברית של אותם ימים). ביום שבו נפטר דיונגוף שהה שלוש בצרפת והידיעה השיגה אותו בפגישה עם ראשי השלטון בפריז. הוא החליט לבטל את המשך ביקורו ולשוב מיד לתל אביב.

למה לי פוליטיקה

פחות משבוע לאחר מותו של דיונגוף כבר היה שלוש בארץ. את פניו קידם רוקח, ששימש ממלא מקום ראש העירייה בתוקף החלטה שהתקבלה עוד בחייו של דיונגוף, שקבעה כי במקומו יכהנו ברוטציה רוקח מטעם גוש הימין (עד 30 בספטמבר) ונציג סיעת הפועלים רב הוז (מ־1 באוקטובר 1936 עד מרץ 1937).

בסיעות הימין סימנו את רוקח כמחליפו העתידי של דיונגוף, מאחר שהיה האיש החזק בעירייה, אולם לא היה להן רוב במועצה. עם שובו של שלוש לתל אביב, החל מו"מ בין הסיעות מי יכהן

באופן כללי הקפידו השלושים והרוקחים על טינה עקבית ומסורתית. נקודת השיא ביחסים הגיעה במלאות 40 שנה ל"סכסוך", לקראת סוף 1936, והיא הוגדרה כאירוע חסר תקדים בימיה של תל אביב המתפתחת. הכוכבים הגדולים של הפרשה הפוליטית המטלטלת היו משה שלוש, נכדו של אהרון (וגם בנו של הקבלן יוסף אליהו), וישראל רוקח, בנו הנאמן של שמעון.

זה היה אחרי שמשה שלוש נבחר על ידי מועצת העיר לראש העירייה השלישי של תל אביב, אבל תוך פחות מעשרה ימים הושלם תרגיל פוליטי (מסריח) שהביא להדחה של שלוש ולמינוי של רוקח תחתיו.

עלילות משה

1936 הייתה שנה קשה ליישוב העבר'רי בכלל ולתושבי תל אביב בפרט. בעיר קר היו אלה ימי פרוץ המאורעות וחסימת נמל יפו ליהודים, אבל גם מותו של מאיר דיונגוף, ב־23 בספטמבר, העיב על מצב הרוח של אנשי העיר הצעירה.

שנה קודם לכן, בסוף 1935, נעתר דיונגוף להפצרות ידידיו, ולמרות מחלתו וחולשתו הגופנית הסכים להתמודד בפעם בראש רשימה עצמאית. דיונגוף פנה לעסקן הפוליטי איש העדה הספרדית משה שלוש, שכינה במועצת העירייה מאז 1928, וביקש ממנו להתמודד לצידו בתור מספר 2 ברשימה.

בין דיונגוף לשלוש, שהיה צעיר ממנו ביותר מ־30 שנה, שררה ידידות עוד מהתקופה שבה שימש אביו של משה כיד מינו של דיונגוף בניהול תל אביב בשנותיה הראשונות של העיר.

משה, בוגר החינוך הצרפתי, עבד שנים לצד אביו הקבלן ובי 1911 אף ניהל את חברת "האחים שלוש" לחומרי בניין. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה היה

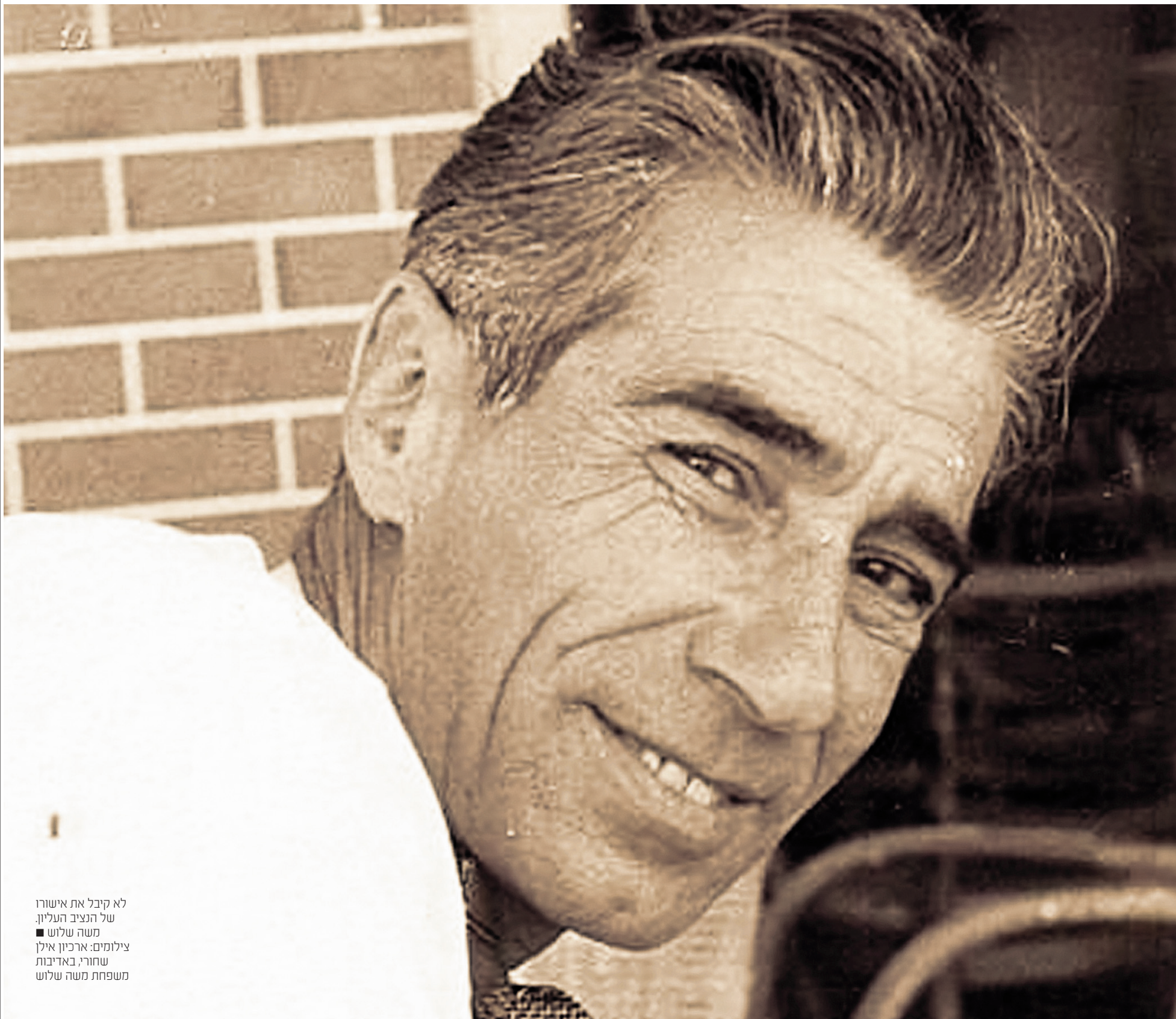
מעלה מ־125 שנה שוררת איבה בין שתי המשפחות החשובות שלוש ורוקח, שבשלהי המאה ה־19 עמדו ראשיהן – אהרון שלוש ושמעון רוקח – מאחורי הקמתה של שכונת נווה צדק (1887), והניחו הלכה למעשה את היסודות לעיר העברית הראשונה, תל אביב. האיבה הולכת אחורה עוד לימי המגעים הראשונים להקמת השכונה, כשאחת המחלוקות הראשונות נסבה על השאלה מי הוא בעצם המייסד האמיתי. באופן רשמי הגיעו הצדדים לפשרה ולפיה שני האדונים הנכבדים נרשמו כמייסדים, אבל בזיכרונות המשפחתיים התמונה קצת שונה.

בסלנג של אותה תקופה נהגו לומר על אהרון שלוש וישראל רוקח שהם "צהובים זה לזה", והם אפילו בחרו לכנות את בתיהם בקצוות מרוחקים (רוקח במזרח השכונה ואילו שלוש במערבה), והאיבה המשיכה לשרור בין הניצים וצאצאיהם במשך שנים. לאורך השנים היו בני משפחה שניסו לשבור את מעגל הב'רוגז – אפילו נרשמו כמה חתונות חוצות משפחה או העסקת בת למשפחת שלוש כמזכירתו של אחד מבני רוקח – אבל

7

משה שלוש עם הכנר
הווירטואוז ברוניסלב
הוברמן והמנצח
הדגול ארטור
טוסקניני

לא קיבל את אישורו של הנציב העליון. משה שלוש ■ צילומים: ארכיון אילן שחורי, באדיבות משפחת משה שלוש

הבריטים באים

כבר באותו הערב החליטה משטרת תל אביב להציב שמירה על ביתו של ראש העירייה החדש, והשוטרים החלו להצדיע לראשם החדש. למחרת היו העיתונים מלאים במודעות ברכה על בחירתו של שלוש, אולם לצידן הופיעו גם מודעות חריפות נגד האיש. הגדיל לעשות עיתון "הבוקר", שהאשים את שלוש במזימות שונות.

על פי חוק העיריות הבריטי של אותם ימים, חייב היה הנציב העליון, בהמלצת המושל המחוזי, לאשר את מינויו ואת בחירתו של כל ראש עירייה חדש בארץ. בשל כך פנו נציגי סיעות הימין למושל המחוז הבריטי ולנציב העליון בבקשה שלא יאשר את המינוי של שלוש ונימקו את בקשתם בכך ששלוש תומך מובהק של הצרפתים ויפעל נגד האינטרסים הבריטיים, וזאת בניגוד לרוקח.

הרוחות בעיר סערו והנציב העליון מיהר להזמין את ישראל רוקח ואת רב הוז להיפגש עימו בבית הנציב בירושלים. בשעות הערב של יום חמישי, 29 באוקטובר, הגיע רוקח לפגישה עם המושל הבריטי. 24 שעות אחר כך כבר החלה להתפשט בתל אביב השמור עזה: הנציב העליון לא אישר את בחירת

שלוש, והחליט למנות את רוקח לראש העירייה.

ערב כניסת השבת, 30 באוקטובר, התקשר מושל המחוז קרוסבי לרוקח והודיע לו שהנציב העליון שמח לבשר לו שהוא ממנה אותו לראש עירייה, שבה יהיה רק סגן אחר, נציג סיעת הפועלים דב הון.

התערבותו של הנציב העליון בהחלטה דמוקרטית של מועצת העיר חרלה מהומה בתל אביב. את הימין בכלל ואת רוקח בפרט האשימו שהפנייה לבריטים תהווה אסון ליישוב היהודי. תקדים זה, טענו המבקרים, יפעל נגד זכותו של היישוב לקבוע בעצמו את נבחריו ואת שליחיו. מנגד היו גם שטענו כי לרוקח היה הכישרון, הניסיון והידע לניהול תקין של עירייה, ואילו שלוש אינו מנוסה בתחום זה.

כדי להרגיע מעט את הרוחות, פרסמו ראשי הגוש האזרחי ב־1 בנובמבר 1936 גילוי דעת בעיתונים המסביר מדוע התנגדו למשה שלוש ומדוע פנו לנציב העליון. בין היתר הם כתבו: "ההתנגדות למועמדותו של מר שלוש מצאה ביטוי חזק ונמרץ מצד כל חוגי האזרחים בתל אביב ולא נשאר צל של ספק שהרוב המכריע של אזרחי העיר לא ישרים עם מועמדותו של מר שלוש למשרת ראש העירייה. הואיל ואחד

המועמדים לא קיבל בהצבעה רוב מכריע, דרשנו להשאיר את ההכרעה בידי הנציב העליון אשר לפי החוק ותפקידו, ההחלטה היא בידו, וכוחו, בהתאם לחוקת העיריות, למנות את ראש העירייה מבין חברי המועצה".

ראשי סיעת הפועלים לא עברו לסדר היום ולמחרת, ב־2 בנובמבר, פרסמו בעיתונים גילוי דעת משלהם: "הפנייה המחפירה של חברי הגוש הימני בעירייה אל השלטונות למען מינוי רוקח לראש העירייה, בניגוד לרצון המועצה, הוכתרה בהצלחה. נשברה האוטונומיה של תל אביב. בפעם הראשונה בתולדותיה הורכב אלוף לראש, לא לפי בחירתה היא, כי אם לפי הודעתו והוראותיו של בא כוח השלטונות".

אי אמון

תושבי העיר נחלקו בדעותיהם. אל מול תומכי רוקח התקיימו כמה הפגנות מחאה נגד מינויו ונגד התערבותו של הממשל הבריטי בבחירות פנימיות. בין מארגני אסיפות המחאה היו חברי העדה הספרדית, עולי גרמניה, אגודת השכנים והדיירים, ארגון בעלי מלאכה והתאחדות הציונים הכלליים.

ב־15 בנובמבר 1936 עמד ישראל

רוקח להיכנס רשמית לתפקיד ראש העירייה, אולם סיעות הפועלים החליטו להביע אי אמון והמועצה קיבלה את ההחלטה הזאת: "מועצת עיריית תל אביב דוחה בהתמרמרות רבה את מעשה הממשלה, שהעמידה על העינייה ראש אשר רוב חברי המועצה הצביעו נגדו. המועצה רואה במעשה הזה של הממשלה פגיעה ועלבון ומביעה את מחאתה הנמרצת". שמונה קולות תמכו בהצעת אי האמון מול שבעה מתנגדים.

בעקבות זאת קיבלה המועצה החלטת נוספת בזה הלשון: "המועצה מגנה את המעשה שעשה ישראל רוקח בהפרו את החלטתה מה־20 באוקטובר... המועצה אינה מכירה בו כראש העירייה הנבחר ומביעה בו אי אמון".

אבל הסמליות של הצעת אי האמון לא שינתה את המצב בשטח. משה שלוש המודח חזר לעסקיו חובקי העיר לם ואילו ישראל רוקח תפס עד מהרה את רסן השלטון בעיר, וכיהן כראש עירייה במשך 14 שנים – ללא בחירות עד אחרי הקמת המדינה. רק ב־1950 התקיימו הבחירות הדמוקרטיות הבאות, ובהן רוקח נבחר שוב. הוא כיהן בתפקיד עד 1953, אז נקרא על ידי דוד בן גוריון לכהן כשר הפנים, ואת מקומו ירש חיים לבנון. ■

אילן שחורי הוא עיתונאי, חוקר תולדות תל אביב וארץ ישראל ומורה דרך מוסמך. הוא פרסם כמה ספרים בנושא: לאחרונה הוציא מהדורה חדשה ומעודכנת לספרו "חלום שהפך לכרך", עם תוספות לרגל שנת ה־100 של תל אביב. שחורי מקיים הרצאות על ראשיתה של תל אביב והחיים בה בשנותיה הראשונות ועורך בה סיורים מסוגים שונים. כמו כן הוא עורך ומפעיל את אתר "תל אביב שלי", המתמקד בתולדות העיר (www.mytelaviv.co.il) וכן את אתר מידע התיירות ההיסטורית "תיור ישראלי" (www.mytour-il.co.il). דוא"ל: ilan777@gmail.com